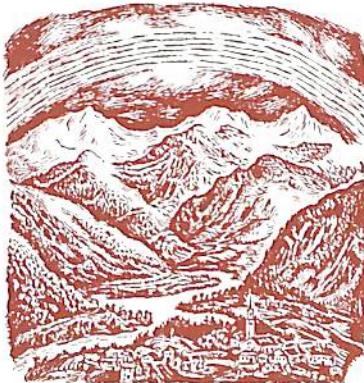

Saša Vuga

ŠKORENJČEK MATEVŽEK

Ilustriral Gvido Birolla

Založba Branko
Založništvo Jutro

Škorenjčka draži radovednost

Mami Olgi
in očetu Milutinu

Daleč gôri nad Sočo, ki teče kot modrikasta steklena sapa mimo vrbovja in razdejanih senikov. Daleč nad goro Bučenico, kjer v drenovih grmičih sikajo modrasi, pozimi pa odmeva skozi noč rjovenje utrganih plazov, raste pod belimi meglamicami gozd. Sonce ga le redkokdaj obsije. Še takrat bledikasto, boječe, kot oči betežne starke. Po njem se krotovičijo bukve in resnobne smreke. Pri tleh pa se nemarno vleče robida.

Nekoč je na okrogli jasi sredi gozda stala Visoka smreka.

Če bi v bistrih pomladanskih opoldnevih splezal nanjo, sédel na vejo in si z dlanjo zaslonil oči, bi videl na rumenem Volčanskem polju trudnim mravljam podobne kmetiče. Če bi se ogledal na desno rokó, bi opazil, da se daleč pri Mostu Soča pogreza v skalnato strugo – ta je ostra, ko da si jo z nožem izrezal. In globoka, da vejeta iz nje sivina in hlad.

Če pa bi se obrnil na levo, bi na óblastem holmcu zagledal ruševine tolminskega gradu. Tam je v grenkih časih, ko je bršljan tipal po grajskih zidovih, živel zadirčen grof. In prav krvoločno preganjal svoje tlačane. Da se je kmetič le malo pregrešil, že so ga zgrabili brdavsasti biriči. In ga z vrvmi spustili v jamo. Ta je segala pod gradom noter do široke mreže. Na mreži, spleteni iz železnih palic, so v temi umirali révežni ljudje. Ko so se jím kosti podrle skozi rjaste križe dol v mlakasto vodo, so zaplesále slepe podgane. Škorpijoni pa so zasuknili rep. In ostro zašljakljáli s kleščami.

TRETJA IZDAJA – OB PISATELJEVI SEDEMDESETLETNICI

Škorenjček Matevžek še ni splezal na Visoko smreko.

Premajhen je bil. Deblo pa je bilo raskavo. Poraslo z raztrganimi vejámi. Večkrat je obstal na jasi in radovedno strmel v Oblake, ki so jezdili čez nebo. Tudi meglice je že povprašal, kako je v brezbrežnem svetu. Ali se res kuščarice podijo po razmetanih razvalinah na holmcu?

In ali se res vrbovje jokaje potaplja v Sočine valove?

Meglice pa, gluhe in nemarne – molčale so. In se kar, nizke, bledične, pretegovale od drevesa k drevesu.

Kadar je srečal teto Veverico, ki se je smukala po vejàh, si čedila brkati gobček in šklepetala z zobmi, je zavpil:

»Tetka – kje ste bili?«

Teta Veverica je potresla z malhico, ta ji je polna lešnikov in orehov visela z života, in rekla:

»Po svetu, Matevžek. Oh, po brezbrežnem svetu!«

Nič več – saj se ji je vsakokrat nekam hudo mudilo.

Če je boter Sokol prižvižgal nad jaso, iztegnil kremlje in sédel na Visoko smreko, je Škorenjček že kričal vanj:

»Botrček, kod ste danes letali?«

Boter Sokol pa je stisnil pepelnata krila. Zravnal vrat. Priprl oči.

In se molče zagledal v daljave.

Nekega dne se je Škorenjček ojunačil. Se pognal do prvih vej. In se z nerodno vnemo lotil plezanja.

Pa se je staruha zamajála. Se zakrohotala:

»Jah, otrok! Saj si boš vampek razparal, ko si tako nežen in mehak!«

Potlej se je stresla v koreninah. Škorenjček je zviška telebnil na mah.

In, poln bojazni, naglo pobral svojo peto.

Le Oblaki so Škorenjčku tu in tam kaj povedali. Če seveda niso morali naprej. In so počivali nad jaso. Oblaki pod nebom so zares bili še najbolj prijazni. Škorenjček jih je imel rad. Zmeraj mu je bilo toplo, ko so pripluli, dolgi, debeli. Tako dobri – če je bil žejen in jih je prosil, so mu spustili blage vodice. Če pa je mraz lomil veje, so sneg odvrgli kam za hrib.

Oblaki povedo žalostno novico

Nekoč pod jésen, ko so sončni žarki kot revne sveče tipali od debla k deblu in je v gozdu bil mrak, so spet prišli. Bili so temni. Nabuhli. Skoraj grdi. Škorenjček, potepal se je po jasi, jih je veselo ogovoril:

»Kam, Oblaki – kam? In pa od kod?«

»Ej, otrok, premajhen si, da bi razumel,« so vzdihnili. »Ob zori je Slovenec prišel izdat Slovenca Lahom v Tolmin. Prvemu so dali denar in zlat prstan. Drugemu pa so zapeli težke okove na roke. Izdajalec se bo drevi, pijan, vračal domov. Zaletaval se bo od kamna h kamnu. Ko bo prišel v Zadlázu do tršate lipe ob cesti, bomo že nad njim! Grozno temò bomo napravili. Mrzel dež. Točo! In vihar! In ko se bo s preklinjanjem skril pod lipo, mu bomo poslali dve streli – eno od sončnega vzhoda. Drugo od severne strani. Ubili ga bosta. In ga zažgali v prah. In ga stlačili v zemljo! In ga zbrisali iz spomina – vidiš, ker si že hotel vedeti, otrok.«

Potlej so se zavalili. Se zaleteli. In spolzeli navzdol, po vršičih dreves. Prek debelih skal. In čez razsute plazove.

V hipu je na zemljo padel mrak.

Škorenjček se je skremžil. Potresel ga je hlad. In oškropile so ga prve kapljice ledenega dežja – stisnil se je vase. In jo ubral proti domu.

zlival spanec. Kmalu se je divjanje Oblakov in šumenje gozdov poleglo v uspavanko – narahlo ga je zazibalo. In ga pokrilo z nemirnimi sanjami.

Medtem pa? Joj, medtem! Oče Škorenj je v silnem vetru pridirjal do jase. S težavo je splezal na Visoko smreko. Zakaj bilo je res hudo – zembla je mrmrala. Visoka smreka se je nevarno majála v koreninah. Čez trate je strupeno pljuskal dež. Pa je v Oblakih prásnilo. Se vžgal. Nebo se je preklalo. In – žvepleni streli sta zgrmeli proti Zadlazu! Ena od sončnega vzhoda. Druga od severne strani.

Na màh je bilo vse ognjeno.

Oče Škorenj se je prižel k deblu. In napel oči.

Zagledal je cesto. Nad cesto drevo. Ob drevesu pa, sklučenega, zgrbljenega, z rokámi v laseh – ob drevesu, jojha, je uzrl zavekanega izdajalca. Na roki se mu je svetil prstan. Velik zlat prstan. In v zlato sta se zagrizli streli. Tista, ki je prišla od severne strani. In tista, ki je udarila z vzhoda. Zasmodilo se je. Buhnalo v krvav roj isker. Prasketalo.

Oče je, otrpel od strahu, gledal proti Zadlazu.

Pa je videl le razklano drevo, ki je gorelo z gostim dimom.

In širok, črn izdajalčev klobuk na blatni cesti.

Spomini na staro Ščavo

Ko se je Škorenjček zdramil, ni bilo več opoke na vhodu. Po spokojnem, temno modrem nebnu so trepetale zvezde. Rahlo se je privzdignil. Slišal je očeta, kako se premetava pod odejo in, še ves razburjen, govori:

»Komaj sem se pretolkel! Vse naokrog ležijo izruvana drevesa.«

»Pa izdajalec?« je vprašala mama Škorenjca.

»Streli sta opravili z njim. Ko bi le hoteli še Lahom podkuríti!«

Škorenjček je gledal k zvezdici, ki se je rumeno bleščala pred vhodom. O, ti Lahi – toliko je že slišal o njih! Ni minil večer, da ne bi oče Škorenj omenil prikazni, ki so z zapori in z ožebljano palico ustrahovale domačine po dolini. Škorenjček se jih je nekam bal. Sestrudana lisica, divji maček, celo nadúšljivi krt so mu bili bolj všeč kot pa v zelene cunje oblečeni možiceljni, ki so vreščaje topotali po cestah in žugali s kazalcem.

Tudi oče Škorenj in mama Škorenjca sta bila svoje dni v laških rokàh. Čeprav – njima ni bilo preveč hudo. Čista sta bila. Če je sijalo sonce in se je Soča lesketala v zelenih mavricah, sta se čedno svetila. Zanju je skrbela starka, upognjena v pasu, zgubanega čela in žalostnih oči. Gospodar ji je, suh, ostrega nosu in naprej potisnjene čeljusti, rekal Ščava.

Ščava je pazila, da je bilo dvorišče zmeraj pospravljen. Kamnita veža pometena. Da so bile sitne, ves dolgi dan vzkokodajsane kokoši

Škorenjčkove sanje

Takrat pa – s stropa v jami se je odlepila drobna kaplja. Mu kanila na stopalo. Se razlila v mah. Mehko. Kot solzica. Tako je, v sanjah, Škorenjček spoznal, da tak junak mora nekje živeti. Odločil se je, da ga bo klical Ščavo. V spomin na zgarano deklo, ki je s solzami otirala prah in poljsko prst z usnja očeta Škornja in mame Škorenjce.

In da ga bo iskal. Iskal – doklèr ga prav zares ne bo našel.

Škorenjček se je nemirno prekobálil na mahu.

Zvezda pred vhodom se je izgubila. Iz oblačnih nedrij noči je dihala k zemlji mrzlotu. Spet ga je pogrinjal spanec.

Na pol bede je pomislil:

»Pa sta dobila mene, malega Matevžka, ki je nekako dober, no – pa droban kot krt in prav nič pogumne duše ali neustrašnega srca!«

Stožilo se mu je zaradi tegà.

»Škornji smo tako revne stvarce! Potrebovali bi junaka s širokim čelom in z grčastimi rokámi. Junaka, ki bi zgrabil Laha za zalisce. Ga trikrat zavihtel okrog pesti, da bi zažvižgalo. In ga zagnal na sive skale! K Soči! Dol – v blato kraj napajališča, k crknjenim, smrdljivim ribam!«

Potlej je zaspal v toplem kotu podzemskega doma.

Je pa še v spanju videl svojega junaka – ta je trdo stopal po kamniti cesti. Pleča so mu bila kot sleme Bučenice. Stegna tako zdravo napeta, kot jih je imela orjaška Zelena baba, ko je z bronasto plevélnico kopala Soči strugo. Pod visokim čelom dvoje modrih, čudovito dobrih oči – bile so kot poletno nebo, če je zrak lahak, visok in čist.

Od sončne sreče se je Škorenjček Matevžek nasmehnil.

Nesreča na Prisojah

Potlej so zapahnili vhod. Ga prekrili z rušo. In kot vsako pomlad odšli na Prisoje, da bi se naužili blagodejnega sonca – Prisoje so bile strma, ozka jasa, porasla z grmovjem.

In kdaj z medeno, kdaj spet s pasjo travo.

Zaradi spolznih tal so šli na moč previdno.

Ustavili so se med grmičkoma, ki sta bila kot od nemarne usode začarana brata – ukoreninjena z obrazom proti obrazu.

In zadovoljno legli.

Oče Škorenj je že kar zadremal pod božanjem žarkov, ko se je premaknil v gležnju. Prisluhnili – izpod trav je prišlo kratko, pritajeno mrmaranje. Še je poslušal. Pa tjavdan odmahnili. Se udobno spotegnili.

In zaspal.

Škorenjček pa ni mogel zatisniti oči. Komaj se je zazibal v dremavico, že je zdrsnil po razmočenem listju naravnost v robido. Ko se je to nekajkrat ponovilo, je jezno vstal. Pogledal naokrog – jaso so pokrivali snežno beli zvončki. Bili so v razsutih šopkih, ko da jih je pijan vrtnar natresel iz raztrganega berača. Če je od gozda potegnil vetrc, so se nežne glavice nagnile na steblu. In pokinkale sem in tja.

Škorenjček bi rad zvedel, ali zvončki res zvonijo.

Zato je skakal od šopka do šopka. Se sklanjal. Poslušal – zvončki pa so se samo smehljali. In se veselo, zadovoljno pozibavali na stebelcu.

Potok Žlobudravček

Ustavil se je, truden in lačen, v svetlem brezovem gozdici.

Legel je v mah. Se ozrl k Oblakom, ki so plavali visoko pod soncem. Zaslišal šumenje – med pritlehnim grmičjem je žuborel potoček. Voda se je stekala od kamna do kamna. Se v hitrih vijugah nosila nizdol.

»Hojlala!« ga je pozdravil potok Žlobudravček. »Smo prišli umirat?«

»Umirat?« se je Škorenjček pobral.

»Prvi škorenj si, ki ga vidim nekam pri močeh – sèm prihajajo udje tvojega plemena šele, ko se betežni, zadihani naveličajo sonca in zraka!«

Škorenjček je obrnil oči po potoku. Zagledal je škarpetelj. Brez podplata je, zlizan od vode, zijal pod korenino. Šel je po bregu gor in dol. Odkril otroško coklico, z žico privezano k ročaju potlačenega lonca – čeznju so se leno zgrinjala belkasta peščena zrnca. Potlej je opazil žensko gojzarico. Ob gležnju se je držal zelen, oglodan žamet. Usidrala se je pod kamen, ki se je bočil iz vode – na lepem je iz nje prilezel rak. Razmaknil rjave klešče. Skrčil zadek. Ga sprožil. In dostojanstveno odpaval nizdol.

»Célo pokopališče, a ne?« je vzkliknil potok Žlobudravček:

»Pokopališče raztróbljenih čižmov in preluknjanih loncev!«

»Nisem prišel umret! Junaka iščem!«

»Hoho!« se je zarežal Žlobudravček.

»Kaj hoho?« je prizadeto bruhnilo iz Škorenjčka. »Nič hoho! Ščava iščem! Sicer pa – ne časa ne potrpljenja nimam, da bi se s tabo zmerjal!«

»Po tejle zimi vas je pograbílo govoriti o junakih! So mar junaki jurčki? So gobice, ki zlezejo po plohi iz mahu?«

»Kako – nas?« je Škorenjček vprašal.

»Zapuščeni mlin je tudi našel nekaj junaškega! Potrgan človek se je skril v njegovo temno izbo. Ko da pihnem – že ga je napravil za junaka!«

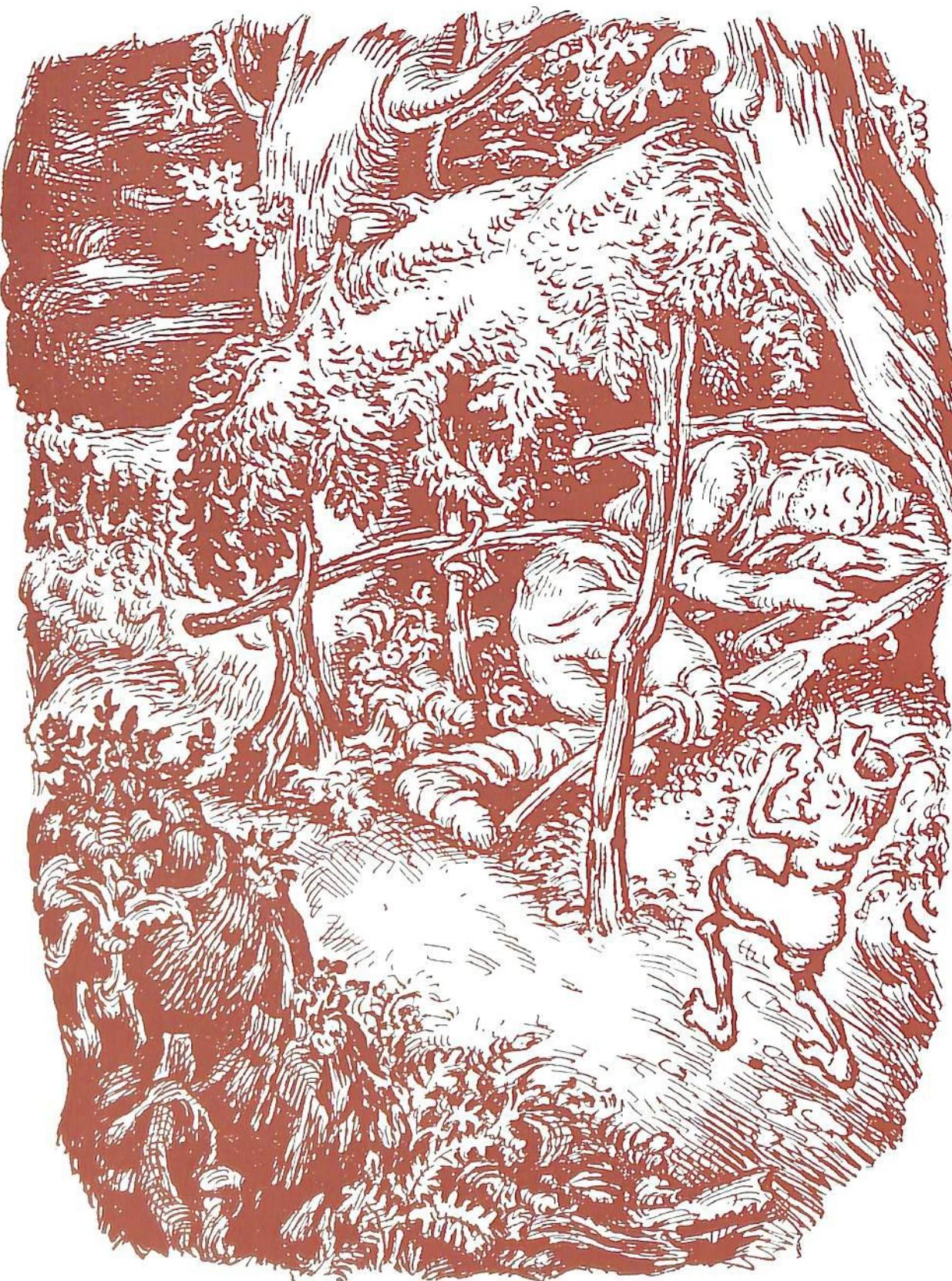
»Kje stoji ta Zapuščeni mlin?«

Počasi se je večerilo. Po gozdu je zapihal hlad.

Potok Žlobudravček je že zdehal v sen:

»Pojdi ob meni gor. Do votlega hrasta.«

Kmalu je njegovo žuborenje postajalo tišje. In tišje. Srebrasto zelene sence so se jadrno razlezale po vodi. Ji gasile dan. Čez tolmun, ki je v njem počival škrbasti škarpetelj, je kot zapečen kolaček plaval ščip.

Siromašna pa tako, da ga je spomnila na pasjo kajžico. Previdno se ji je primaknil. In v ostrih pobliskavanjih z neba razločil, da moli iz nje človeška noge.

»Pa če je Lah?« je zadrhtelo v Škorenjčku.

Na fanta je spod smreče strehe tolkel dež.

Tiho je, pripravljen, da odskoči, stopil do njegove glave. Se mu sklonil k ustnici. Povohal, kot ga je pod jésen kdaj naučil boter Sokol – ko da bi mu klada padla, Škorenjčku, s srca. Zakaj nikar po mačje ali čem nemarnem, usta so mladeniču dišala po kostanju, jabolkih.

In ajdovi pogači.

»Oj, ni Lah!« je Škorenjček zašepetal.

Lasje so se neznancu lepili pod kapo na tri roglje. Segala mu je globoko do ušes. Z ramen ga je pokrival grob vojaški suknjič. Eno nogo je, v raševini, vezal z vrve. K drugemu kolenu je z usnjениmi pasovi bil pripet lesen rkljič. Na podu je ležala puška. Čez kopito je nekdo vpraskal zvezdo. K zvezdi šest zarez – kot šest žebljičev. Ali trnov.

Ali nageljnarih žbic.

»Nak – ni Lah!« je Škorenjček vzklikanil.

Hipoma se mu je tujec videl znan. Celo domač. Da ga ni kod že srečal – kje? V sanjah? V nočeh, ko sta mu oče ali mama pravila o Ščavi? O ljudeh, ki da jih Lah kot nekdaj grof zapira v smrajaste kleti, k podganam? Ko da bi mu šepnil iz dežjà prijazen glas, nemara staršev, je spoznal, kako je fant natanko eden tistih, sklonjenih – ki pa se je zravnal. Oprtal puško. In pogumno šel, kot v stari pravljici, nad bedaste, okrutne gospodarje.

Škorenjček se je z nasmehom, blažen, stisnil k njemu.

Pa se na mähr vzdignil – in mu začel rahljati vrečevino.

Ko je premočeno blago nabreklo padlo v tla, je Škorenjček, saj ni razločno vedel, kaj počne, nagnil obuš. Se stisnil pod mladeničeve noge. Se v lahnih sunkih, da ga ne bi zdramil, brž potisnil gor, h kolenu.

In ga obul.

Bliža se nevarnost

Kdaj torej potlej? V ponедelјek? V nedelјo? Kdo naj ve – na lepem je zapraskalo kraj vrat. V čumnato je planil, dihast, zaznojèen, volčjak Perun. Dlaka mu je v mokrih svaljkih vstajala s hrbtà.

»Lah je snoči šel pri zadnjem vhodu iz vojašnice! Z nabitimi nahrbtniki. Ob hrano sta mu kuharja delila črno vino – kam gredo, pa še ne vem!«

Ščava je privzdignilo s klopi – oblekel se je. Se prepasal.

»Zdaj pa bo zares, Matevžek. Prav! Počákajmo Sokola.«

Škorenjček je videl, da Perun, ta se je, utrujen, zleknil k ognju, pušča za seboj rdeče madeže. »Perun,« je vzkliknil. »Krvaviš!« Volčjak ni vedel, kdo mu je, od kod, poslal besedo. Priostril je rjavkasto rumene uhlje. Strigel naokrog, sumničavo, po izbici. Pa se je Škorenjček odlepil iz mračin v kotu. Nasmehljan. Prikoracal vzdolž klopi – presenečeni Perun je bevsnil. Ga prijateljsko povohal. Se spotegnil v žilavem životu.

»Škorenjček je.« Ščavo je pomigal: »Naš Matevžek.«

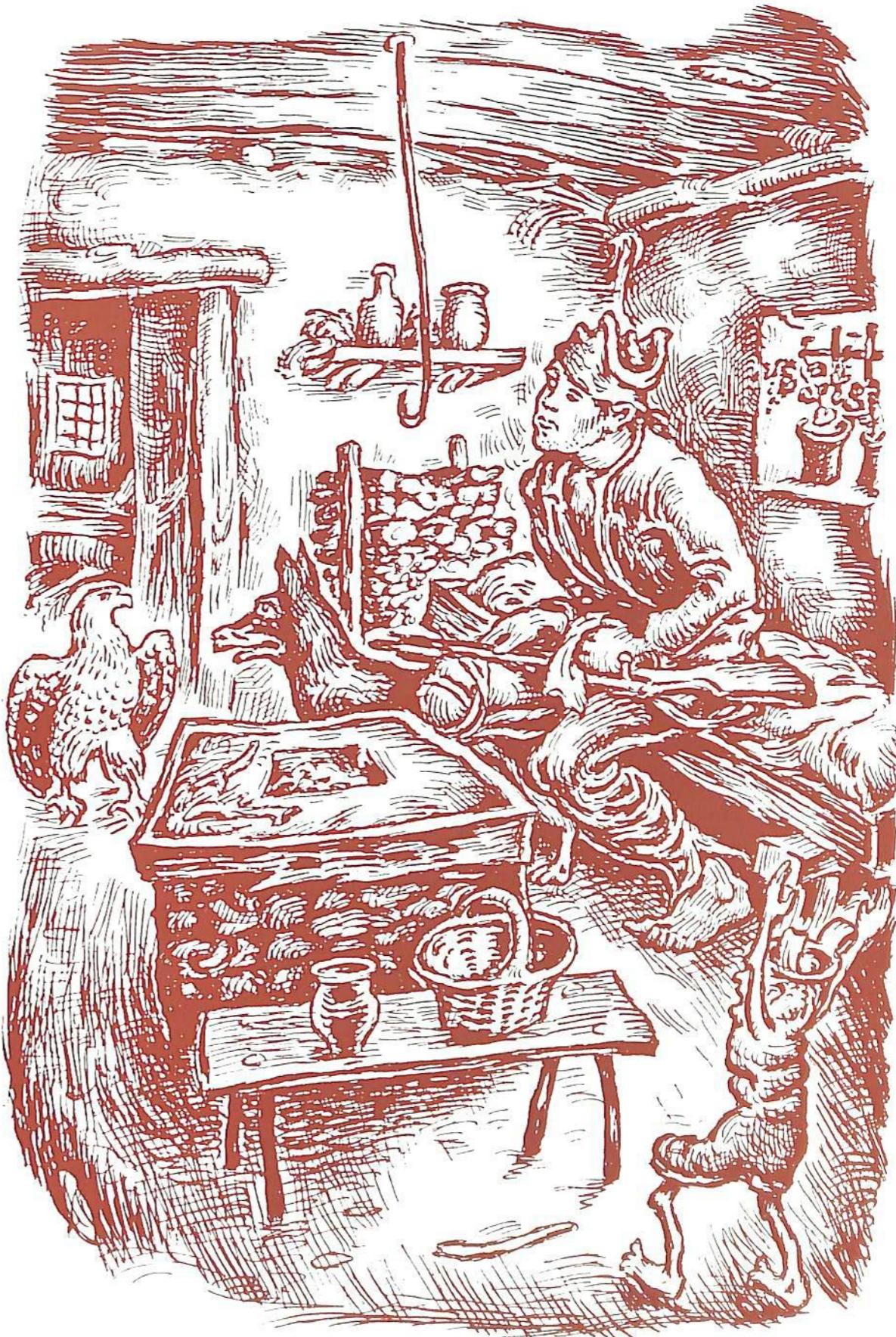
Na ležišču je z volnenim kosmom čistil puško.

»Hou – ti si ta? Saj te že nekam kot poznam.«

Veselo je vstal od ognja. Nekajkrat ga je oblizal:

»Sokol mi je večkrat pripovedoval – te rad ima.«

Škorenjček se je, hvaležen, zahihítal: »Hi!Hi!«

Prvi strel

Mahoma pa je volčjak Perun potrazil. Sprožil vrat. Temno zarenčal.
Ščavo ga je držal – skočil bi. S kazalcem ga je potrepljal med uhlji.

Spredaj se je v gostem, trnjastem grmičevju zabélil Jazbec. Zavaljèn
se je, sopihast bližal. Od krtine čez krtine. Gor. Trepeta. Prihuljeno –
kot kurji tat. Obotavljal se je, Tolsti jazbec, pod udrtim, grahastim
klobučkom.

Če je le počil za šopom trav, je bréntnilo:

»Ti – tam! Naprej! *Avanti!* Hej! Prekledo!«

Jazbec, ki so mu oči pod veko lezle ko deževnik, se je zatacàl naprej.

»Hou – izdajalec!« je v divji jezi drgetal Perun.

»Izdajalec,« je pokimal Ščavo. Vzdignil puško.

»Fej! Žaba izdajalska,« je Škorenjèk zapihal.

S Tolstim jazbecem sta se v širokih, zmahedranih pumparicah
pričazala Laha. Ohlapni kamižoli sta se jima tresli na životu kot oguljeno
strašilo sredi polj. Na dolgih puškah sta nosila kratek bodež. Izpod
ponvaste čelade je sprelo, jih je Škorenjèk razločno videl, kot oči.
Oprézavo. Zahrbtno – ko da jima v obrvih prhnita, je pogledal, kilava
krompirja. Za prvima se je nacincalo vse več postav, enakih v suknjah.

V zelenih ponvah.

obraz. Kljúval je. Cefral. Oni je zatulil. Glávo pomečkal v ramena. Mahal krog in krog v Sokola. Bežal. Slep. Klel. Pa treskal v debla.

Padal k panjem.

Rjul.

V tretje je prišlomotálo – se razsulo kot zabliskana, razžarjena meglà.

Od zvitih vej se je kadilo. Zacvrčalo je. Se tišalo.

V tleh se je prihuljeno jegúljil ogenj.

Škorenjčka je vzdignilo v prosojne, nikdar videne višave.

Slovo

Ko se je z vej usulo listje, hladno ko dežèk, je Škorenjčka zbudilo.

Od vsega bridkega se je, ožgan v obuš, razparan, komaj kaj zavedal.

Blizu proč je, zvita in z odtolčenim kopitom, v robidju obležala puška. Pod puško triglavka – na zvezdi je kot v jutrih rosa z jagode sijala kapljica krvi.

Zavel je rahel vetrc. Nad Škorenjčkom so vztrepetale sence. Šeles tele. In spustile iz prebičanega, osmojènega zelenja Ščavovo srce – lahno je padlo Škorenjčku na usnje. Umiralo z rdečimi solzami:

»O, Škorenjček Matevžek, zvesti prijatelj – zbogom.«

»Moj junak! Moj dobit Ščavo!« je Škorenjček zajokal.

Čutil je, kako plahni v močeh. Še èenkrat je in z muko, zadnjiè, pogledal k Ščavovemu srcu – mrtvo je ležalo v mehkem listnem venčku. S težavo se je vzdignil. Se previdno sklonil. Ga objel. Pokril. In skril.

Potlej je zaprl veke. In ponižno, z nasmehom krog oèi, umrl.

Od Škorenjčka do Škorenjčka

In bil je večer in bilo je jutro, prvi dan. V tem bibličnem pomenu je nemara Saša Vuga doživel rojstvo svoje prve knjige – *Škorenjčka Matevžka*. Pisatelj je tedaj še žarel v življenjskem jutru. Doživeti pri petindvajsetih letih (v tistem 1955.) rojstvo knjižnega prvorjenca, gotovo ni bila nepomembna obrobnost. Saj tudi danes ni. Zlasti za človeka, ki se je po čudežni milosti razcvetel z vso razkošnostjo v našem knjižnem jeziku, gnan s skrivnostno slo naravnost v naročje slovenske umetniške besede – čeprav bi pisateljsko enako močno lahko vzvaloval s plimo blagoglasne italijanščine. Za vzlet na visoki vrh slovenskega jezika je pisatelj potreboval orlovske peruti. Te pa so Sašo Vugo ponesle strmo kvišku.

Natančno po dvajsetih letih je Vugova prva knjiga doživela ponatis – 1975. je namreč izšla v znani zbirki *Knjižnica Sinjega galeba*. Obe izdaji so, enako kritika kot bralci, zelo toplo sprejeli, saj sta v trenutku pošli.

Zdaj *Škorenjček Matevžek* že tretjič vzleta pod slovensko nebo.

Od *Škorenjčka* do *Škorenjčka* se pne lok Vugovih del za odrasle – od romanesknega sporočila, da VETER NIMA CEST (1958) in da novelistične RAČKE PO REKI PLAVAJO (1961), prek novel ZARJAVELE MEDALJE (1966) in RTV dram v zbirki REKVIEM ZA HEROJI (1969, prva knjižna objava te, nove literature na Slovenskem) so se spoznanja zgostila v VSEENOST. Temu emblematičnemu romanu so 1975. sledili TV drama GORJUPA BAJTA, 1978. romaneskna trilogija ERAZEM PREDJAMSKI (mala Prešernova nagrada), 1980. potopisna proza TESTENINE BIVŠIH BOJEVNIKOV, 1984. druga izdaja *Erazma Predjamskega*, 1987. romaneskna tetralogija KRTOV KRALJ, 1993. izbor RTV dram STEZA DO POLNOČI, 1997. roman OPOMIN K ČUJEČNOSTI (velika Prešernova nagrada), 1999. roman NA ROŽNATEM HRBTU FARONIKE – pisatelj se od časa do časa skrije. Ponikne. Se umakne v ustvarjalni molk. Potem pa preseneti s sunkovitim vzponom na novo življenjsko razgledišče.

Saša Vuga se je, obut v domiselne škorenjce, s prvo knjigo napovedal kot mladinski pisatelj – je pa *Škorenjček Matevžek* bil le prag, čez katerega se je pognal v vrste besednih umetnikov, ki svoja sporočila iz budnosti in sanj namenajo odraslim.

Škorenjček Matevžek je doslej prehodil že več kot štirideset let. Drobil je svoje premišljene domoljubne korake skozi dva rodova – zakaj nobeden od njiju ni doživel

razmer, ki so zaznamovale Škorenjčkov značaj, pisatelju pa segle prav do kože in grozile, da mu jo prestrojijo po tuji šegi.

In kaj iz znanega zgodovinskega ozadja lahko *Škorenjček Matevžek* navrže današnjemu mlademu bralcu? Tistemu z visoko bralno dojemljivostjo vsekakor večplastnost svojega sporočila. Drugim pa predvsem občutje pravljičnosti. Svoj čas sem, k izdaji 1975, zapisala: *Škorenjček Matevžek* je moderna lirična pravljica. Njena poglavitna misel je boj za narodno svobodo. Dogajanje je časovno določeno. Postavljen v razviden kraj (Soča, Bučenica, Most, Volčánsko polje). Bralčeve domišljije sproščajo številne posebitve. Skladno z zahtevami pravljice se osebe in posebljena bitja gibljejo v svetu dobrega in zla. Zli pol življenja predstavlja Lah in izdajalski Tolsti jazbec – dobrega pa (predvsem) družina Škorenjcev, stara Ščava in Ščavo. Boj med dobrim in zlim je neizbežen. Od samega začetka tega boja pripada *Škorenjček Matevžek* zelo dejavno svetli strani življenja. On in junak Ščavo sicer umreta. Zmagovita pa sta njun pogum. In želja, da bi rešila domovino.

Kajpada umirajo tudi oni, ki jo napadajo.

Vendar – smiselna je edinole smrt tistih, ki umirajo za pravico.

Saša Vuga je tako že s prvim pisateljskim zamahom ujel lego sodobne domišljije pripovedi. Dogajanje pa umestil v čas in kraj, ki nima nič opraviti (in to velja poudariti) s tako imenovanim »nekoč za deveto goro«. Doživljal ga je sam. In ga, pisateljsko preoblikovanega, vzdignil v nadčasovnost. Ob zdajšnjem branju ne gre več samo za fašistično nasilje in za uporništvo, marveč za univerzalno sporočilo o svobodi. O pravici. In o pomenu žrtve za ti dve vrednoti. *Škorenjček Matevžek* je, nič manj zgovoren kot leta 1955, simbol upora proti vsakršnemu zatiranju in nadvladi. Lirični šumi obsoških vetrov, pravljičnih bitij gozda in posebljene družine Škorenjcev zagrneo surovi topot laških nasilnežev (ali kateregakoli podobnega tirana). In če že mora počiti puška, je to krik in jek. In *pagat ultimo* za ceno svobode. Baladni moli, zelo značilni za Vugovo moderno pravljico, se v metaforah usipljejo iz nedrja narave – gorovica Matevžkovega pravljico, se v simbolni ravni brnita dve struni. In domoljubja pa zveni v visokem duru. Tako na simbolni ravni brnita dve struni. In ustvarjata napeto sozvočje čutenja. Jezikovne in slogovne prvine (in sama kompozicija pripovedi) segajo strmo v višino, tako da more skrajni vrh sporočila doseči le (mladi) bralec z razvitimi bralnimi čutili – toda čemu odrekati veselje vsem tistim, ki jih bo *Škorenjček Matevžek* prevzel že z izvirno pravljično domišljijo?

Pisateljski prvenec Saše Vuge prihaja ponovno na slovenski knjižni trg v razcvetu internetne ponudbe in v povodnji vsakovrstne knjižne bere.

Nekako na stvarjenja drugi dan, ko so bile ločene vode od voda.

Naj ostane, kot vsa leta doslej, živ in zdrav izvir.

Berta Golob

O ilustratorju

Slikar Gvido Birolla se je rodil junija 1881. leta v Trstu. Akademijo je končal na Dunaju. Tam je bil med ustanovitelji umetniškega kluba *Vesna*. Ob njem so zlasti pomembni Maksim Gaspari, Saša Šantel, Hinko Smrekar in Ivan Vavpotič. Vesnani so se zavzemali za ohranjevanje grafike in knjižne ilustracije.

Pa za umetnost, ki naj bo dostopna ljudstvu.

Birolla je mojstrsko upodabljal slovensko zemljo in človeka. Njegova dela prevevajo domačnost, pravljično razpoloženje, otožnost in občutek minljivosti. Prvič je razstavljal 1904. v Beogradu. Zadnjič pa leta 1952 v Narodni galeriji v Ljubljani.

Med Birollovimi knjižnimi ilustracijami so *Pravljice* (1911) Frana Milčinskega. *Trije bratje in trije razbojniki* (1951) Karla Široka. *Škorenjček Matevžek* (1955) Saše Vuge. In *Iveri* (1959) Frana S. Finžgarja.

Slovenski slikar Gvido Birolla je umrl maja 1963. v Ljubljani.

Vsebina

Škorenjčka draži radovednost	3
Oblaki povedo žalostno novico	7
Škorenjčkov domek	8
Oče Škorenj doživi peklensko noč	10
Spomini na staro Ščavo	13
Škorenjčkove sanje	16
Škorenjček pove pravljico	18
Boter Sokol zaupa hude reči	20
Pomladanska zahvala	22
Nesreča na Prisojah	24
Škorenjček sreča Laha	27
Škorenjček išče Ščava	32
Potok Žlobudravček	34
Zapuščeni mlin	36
Presenečenje v gozdu	39
Škorenjčku se vendorle nasmehne sreča	42
Škorenjček zaživi novo življenje	44
Ščavova povest	48
Bliža se nevarnost	52
Na preži v bukovju	56
Prvi strel	58
Boj	61
Slovo	65
Od Škorenjčka do Škorenjčka	68
O ilustratorju	70